

250 éve született FRIEDRICH HÖLDERLIN

Klein im Kleinen, Groß im Großen
Will ich sein; den Umredenden aber mit Sinnen
Den Dämon will ich üben nach meinem
Ehrend dem Geschick.

„A kicsiben kicsi, a nagyban nagy / akarok lenni; ámde érzékeimmel akarom a fecsegő / démont iskoláztatni / tisztelve a sorsot” – fordítja magához igazítva Hölderlin Pindaros *III. Pythói ódájának* sorait. A helyes mértéknek ez a tragikusan végződő kísérlete, az értekek tisztelése s daimonion reménytelennek bizonyult korlátozása jelzéseiben értekleletes képet ad a német költőről ma is.

Friedrich Hölderlin kétszázötven évvel ezelőtt született a tavaszi napéjegyenlőség napján – aminek ő maga szimbolikus jelentőséget is tulajdonított – egy sváb kisvárosban, Lauffenben. Saját korában az irodalmi alulértékelttségéhez egy hányatott élet is járult: Susette Gontardhoz fűződő érzékeny szerelmi kapcsolata szociálisan eleve kudarcra volt ítélve, egzisztenciálisan is hányatott sor jutott neki: a házitanítói foglalkozás, amiből megélni kényszerült, nem rá volt szabva. Amikor megélhetési gondok miatt másodszor is el kellett hagynia Németországot, ezt írta Casimir Böhlendorffnak: „Most csordultig vagyok a búcsúval. Régóta nem sírtam. Keserű könnyekkel fizettem elhatározásomért, hogy elhagyom szülőföldem, meglehet örökre. Pedig mi van nála kedvesebb számomra e világon? Csakhogy nincs rám szüksége.” Menedéket azonban sehhol sem talált, az az asylum, amelyről az egyik Pindaros-fragmentumában úgy fogalmaz, hogy szent hely az, az isten és az ember összetalálkozásának a helye, nem adatott meg neki. Ahogy írja, „Apollón csapása” találja el Bordeaux-ból visszatérően, s 1806. szeptember 11-én kényszerrel beszállítják az autenriethi klinika pszichiátriai osztályára. Ezután élete hátralévő felét, harminchét évet, egy tübingeni asztalosmester gondozásában töltötte egy toronyszobában a Neckar partján. A költői sorsnak e különös helyszíne jeles német lírikusok egész sorát ihlette meg Paul Celantól Erich Arendten át Johannes Bobrowskiig és Friederike Mayröckerig, akik Hölderlinben utolérhetetlen kortársukat látták. A recepció és a jelenlét e bősége ellenére zavarba jöhetnek, ha arra kellene röviden válaszolni, hogy ki is ma Hölderlin nekünk, miért olvassuk a verseit, a drámafordításait, a leveleit. Talán csak Rüdiger Görner lapidáris válaszáat érdemes ezzel kapcsolatban idéznünk: „Amit Hölderlin megalapított, nem más, mint hogy felszólít minket arra, hogy egy hallatlan nyelvel szembesüljünk, azzal, ami németül költői hallatlanságként egyáltalán lehetséges. [...] Az ő versei nem útítársaink egy kényelmes séta során, hanem valami szédítő borotvaélen táncolásra invitálnak.”

Noha Hölderlin életműve a leveleivel együtt is elfér két vastkosabb kötetben, magyarul eddig csupán kisebb válogatásban jelentek meg a versei, csak drámatörredékének, az *Empedoklésnek* volt akkora szerencséje, hogy két fordításban is olvasható, sőt egy koncepcióval rendelkező „vulkánológiai” blokkban jelenhetett meg (Enigma, 1995/4–1996/1), továbbá magyar színpadon is játszották; regényét (*Hyperión vagy a görögországi remete*) azonban utoljára 1961-ben adta ki a Helikon Kiadó Szabó Ede fordításában. Jelen válogatás nem válalkozhat többre e hiány felelevenítésénél. Életművéből jelen keretek között két olyan corpus emelek ki, amelyekre a születésnap alkalmából a figyelmünket rá kívánom irányítani.

Ami az 1800 után született verseket, azaz a hölderlini költészet csúcsát illeti, azokból ugyan született több kiváló költői átültetés, ámde ezek elszórtan, töredékesen és kontextusukból kiszakítottan lettek publikálva. Egyetlen kései himnusza sem lett még az összes változatával, a lassan két évtizede hozzáférhető kritikai kiadások alapján magyarra fordítva és így publikálva. Ezért az e folyamatból mintegy önálló szövegekként kiragadott darabok értelmezhetetlenek maradtak. Nem járt sokkal jobban Hölderlin 1806 előtti utolsó ciklusa sem, az úgynevezett *Éjszakai dalok*. Ezt az összetartozást és a címet figyelmen kívül hagyva jelent meg néhány darabja a *Lyra Mundi* kis kötetében majd az *Enigma* Hölderlin-számban (2013/13).

E publikálási gyakorlattal jelen válogatás több vonatkozásban szakít. A *Brod und Wein* című nagy elégiát új fordításban közli, s a tervezet szerint az átírt változattal együtt kívánta megjelentetni. A karanténkörülmények miatt azonban ez utóbbit csak egy későbbi számban tudjuk közreadni. Amennyiben a *Brod und Weint* úgy olvassuk, hogy az Európa romjain íródott, ezt a szekvenciát folytatja *A sas* himnusz-törredék is, valamint az *Éjszakai dalok* két darabja, a *Könnyek és az Életkorszakok*. Noha koncepcióm része volt, hogy a kilencdarabos ciklust, az *Éjszakai dalokat* egészben közöljük, jelen helyzetben csak hat darabját tudjuk közreadni.

Megemlékezésünkhöz tartozik, hogy Hölderlin poétikai, költészetelméleti írásaiból ugyancsak egy kompakt egységet választottam ki: ezekben a költő a görög alkotásmóddhoz való saját, modern viszonyulását értelmezi, Hölderlinnek azt az intenzitását és eredetiségét máig felülmúlhatatlan nekifeszülését a görög tragédia és a pindaroszi himnuszok költészetének, melyekkel a toronykorszakáig szüntelenül vívódott. Az ebbe a corpusba tartozó művek rendkívül különböző műfajúak: íróársához, Casimir Böhlendorffhoz, valamint kiadójához, Friedrich Wilmanshoz írt levelei mellett kiemeltém a két Sophoklésfordításához írt *Megjegyzéseit*, valamint az úgynevezett *Pindaros-törredékeket*, melyeket Hölderlin erőteljesen áthasonított, a kommentárjaihoz igazított.

(A fordítások Michael Knaupp Hölderlin-kiadása alapján készültek: Friedrich Hölderlin: *Sämtliche Werke*, Hanser Verlag, München, 1992, kivéve a *Brod und Wein* elégiát, amely Wolfram Groddeck kiadása alapján lett fordítva: Wolfram Groddeck: *Hölderlins Elegie Brod und Wein oder Die Nacht*, Stroemfeld Verlag Frankfurt am Main–Basel, 2012. ■■■

Kocziszky Éva: irodalomtudós, germanista, klasszika-filológiai képzettséggel. Több magyar és külföldi egyetemen (NYME, Pannon, Université Lorraine) tanított egyetemi tanárként. Fő kutatási területe az antikvitás modern kori (utó)élete mellett a német költészet, az irodalmi művek értelmezésének elméletei (hermeneutika), filozófia és irodalom kapcsolata. Kötetei a témában: *Hölderlin. Költészet a sötét nap fényénél*, Budapest, Századvég, 1994; J.W. Goethe: *Faust I.*, a szöveget gondozta, kommentálta, a kísérő tanulmányokat írta, a képeket válogatta Kocziszky Éva, Budapest, Ikon Kiadó 1994; *Pán, a gondolkodók istene. Mitológia 1800 körül*, Budapest, Osiris Kiadó, 1998; *Archeológiai költészet a modernitásban*, Budapest, Gondolat, 2015.

